

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПАРЕНТЕРАЛЬНИХ ІНФЕКЦІЙ**

**Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю,
присвяченої 90-річчю кафедри інфекційних хвороб
Харківського національного медичного університету
(24-25 жовтня 2013 року, м. Харків)**

**Харків
2013**

НАРИСИ З ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

**Лісовий В.М., Козько В.М., Меркулова Н.Ф., Граділь Г.І.,
Соломенник Г.О., Юрко К.В.**

Національний медичний університет, м. Харків, Україна

Тривалий час на медичному факультеті Харківського Імператорського університету знайомство студентів із інфекційною патологією відбувалося при викладанні курсу спеціальної патології та терапії. Поступово з цього курсу почали відокремлюватися дисципліни. У 1837 р. за клопотанням Харківського Імператорського університету були засновані клінічні відділення при Харківському Воєнному Шпиталі, у тому числі терапевтичне з палатами для інфекційних хворих, для викладання, діагностики та лікування внутрішніх хвороб.

Становлення клінік відбувалося складно. Були відсутні приміщення для занять із студентами, елементарні зручності. У зв'язку з профілем шпиталю патологія була досить одноманітною. Але навіть у таких умовах повільно впроваджувалися нові методи діагностики та лікування. Перші згадки про викладання спеціального теоретичного курсу епідемічних хвороб відносяться до 1893-1898 рр. Надалі викладення курсу інфекційних хвороб стало обов'язковим.

Перша світова війна, революційні події та громадянська війна принесли в країну розруху, голод і масивні епідемії. Особливо спустошливими були епідемії грипу («іспанки»), висипного і зворотного тифу. Радянський уряд за короткий строк організував боротьбу з епідеміями. З цією метою були створені спеціальні науково-дослідні інститути мікробіології, епідеміології та інфекційних захворювань. Такі заходи допомогли забезпечити охорону здоров'я народу кваліфікованими медичними кадрами та усіма необхідними засобами для боротьби з інфекціями. Ці заходи дозволили вже до 1935 р. ліквідувати ряд інфекцій (чуму, холеру, натуральну віспу та зворотний тиф) і значно знизити захворюваність іншими (малярією, черевним тифом і паратифами, бруцельозом, дизентерією тощо).

У Харківському медичному інституті кафедра спеціальної епідеміології з клінікою інфекційних хвороб була створена в 1923 р. Очолила кафедру доктор

медицини, професор Зінаїда Миколаївна Несмелова. Це була високоосвічена жінка, яка володіла 6-ма іноземними мовами. До того ж, на той час, вона була першою жінкою-професором і доктором медицини в Україні. Клінічною базою було обране інфекційне відділення Харківського військового шпиталю №4 (пл. Руднева, 14), яке мало 55 ліжок. У штаті кафедри спочатку був лише 1 асистент, на посаду якого запросили ординатора відділення, військового лікаря Гельфганта І.Г.

Протягом 1-го року заняття на кафедрі проводилися тільки зі студентами одного факультету, а надалі – вже зі студентами всіх факультетів: педіатричного, санітарно-гігієнічного, лікувального. У 1925 р. штат кафедри поповнився: приступили до роботи асистент кафедри Качан І.А., зав. лабораторією Чикіна Є.К.; позаштатними ординаторами клініки працювали Малкіна А.М. і Залкіна Ф.П.

Інфекційне відділення шпиталю було недостатньо пристосованим для роботи зі студентами: не було обладнаних приміщень для аудиторій та практичних занять, лабораторія виконувала звичайні клінічні аналізи. У зв'язку з різким зниженням епідемічних захворювань у Червоній Армії інфекційна патологія була представлена дуже обмежено: це були переважно хворі на грип, ангіну, малярію, бешиху, епідемічний паротит; інші захворювання зустрічались рідко.

Крім практичних занять із курацією хворих і клініко-лабораторних досліджень, проводились екскурсії: 1) до вістового телятника, де студенти знайомилися з приготуванням вістового детриту; 2) на дачу медичного товариства для ознайомлення з методикою приготування вакцин та сироваток; 3) до міського будинку для ночівлі на Комунальному ринку з метою ознайомлення з роботою санітарного пропускника та дезінфекційної камери.

З.М. Несмелова брала активну участь у громадському житті. Вона була членом редакції журналу «Врачебное дело», членом правління Харківського медичного товариства. З самого початку роботи на кафедрі З.М. Несмелова активно взялася за поліпшення педагогічного процесу. Була організована лабораторія кафедри, завдяки чому розширилась невелика лабораторія шпиталю; були вжиті заходи щодо змін клінічної бази.

У 1926 р. кафедра перебазувалась у 3-є інфекційне відділення 2-ї Радянської лікарні (у минулому – Миколаївської) та Старо-Московській вулиці

(зараз – Московський проспект). Лікарня мала гарно обладнану лабораторію (клінічну та бактеріологічну) на чолі з Л.Я. Алимовим, патологоанатомічне відділення, яким керував Г.Л. Дерман. Умови для навчання студентів тут також були не досить задовільними: як і раніше, не було аудиторії для читання лекцій та обладнаних приміщень для практичних занять, які проводились або у клінічних відділеннях (це надавало максимальне наближення до хворого), або у лабораторії, коридорах, а влітку – на вулиці, території лікарняного парку. В той же час з переходом на нову базу значно розширилося коло інфекційної патології, що надало можливість поліпшити якість викладання.

На цей час на кафедрі працювали асистенти Гельфгант І.Г., Качан М.А., зав. лабораторією Чикіна Є.К.; а з 1930 р. почали працювати Костюкова І.І., Борко О.І., Фрідман Г.О. У 1932 р. асистенту Гельфганту І.Г. було присвоєне звання доцента. У цьому ж році доцент Гельфгант І.Г. і ординатор Борко П.І. вибули з штату кафедри у зв'язку з переводом їх на службу у Червону Армію.

Наукові дослідження, які проводились в ці роки на кафедрі, стосувалися вивчення клініки висипного тифу, інфекційних еритем (З.М. Несмелова), клініки та епідеміології малярії, грипу, епідемічного паротиту, черевного тифу тощо (І.Г. Гельфгант та ін.). З.М. Несмеловою була написана глава про черевний тиф у посібнику з інфекційних захворювань під редакцією С.І. Златогорова, а також видані підручники з інфекційних захворювань для учнів середніх медичних училищ. Одночасно з роботою на кафедрі протягом багатьох років З.М. Несмелова керувала клінікою у Харківському інституті гігієни праці та інфекційних захворювань. Ряд праць З.М. Несмелової присвячений питанням охорони праці медичних працівників.

У 1931 р. проф. З.М. Несмелова переїхала до Москви, де очолила кафедру інфекційних захворювань 3-го медичного інституту.

З 1932 р. кафедру інфекційних хвороб Харківського медичного інституту очолив д.мед.н., професор Ілля Рафаїлович Брауде. Він народився 13.02.1890 р. у сім'ї службовця колишнього Оршанського повіту Могилівської губернії. У 1911 р. він закінчив відділення природних наук фізико-математичного факультету, а у 1914 р. – медичний факультет Харківського університету. З 1923 р. І.Р. Брауде завідував інфекційним відділенням 2-ї Радянської лікарні у Харкові. У тому ж році він організував та очолив кафедру інфекційних захворювань Українського інституту вдосконалення лікарів у м. Харкові та

працював на цій посаді до 1947 р.

На час переходу І.Р. Брауде на роботу до Харківського медичного інституту на кафедрі працювали Фланчик Соломон Ісайович (надалі очолив кафедру інфекційних хвороб Українського інституту вдосконалення лікарів), Айзенштейн Давид Михайлович (надалі завідував кафедрою інфекційних хвороб Омського медичного інституту), Шендерович Марк Якович, Фрідман Григорій Олександрович, Комм Савелій Петрович, Гурвич Віктор Натанович. З 1938 р. на кафедрі в аспірантурі навчався Мацієвський Володимир Олександрович (пізніше завідував кафедрою інфекційних хвороб Івано-Франківського медичного інституту).

У післявоєнні роки після навчання у клінічній ординатурі почали працювати на кафедрі Юрова Любов Георгіївна (надалі завідувачка кафедри інфекційних хвороб Луганського медичного інституту), Агеєва Марія Харитонівна (в подальшому – завідувачка кафедри інфекційних хвороб Полтавського стоматологічного інституту), Борзих Петро Лазарович (надалі асистент кафедри Івано-Франківського медичного інституту), Бутенко Тетяна Григорівна, а також Горнач Наталя Михайлівна, яка працювала старшим лаборантом клініки. За роки керівництва клінікою інфекційних хвороб І.Р. Брауде створив наукову школу, яка високо цінувалась як в Україні, так і поза її межами, і традиції якої були продовжені в інших вузах країни. Ілля Рафаїлович підготував більше 500 лікарів, що спеціалізувались в його клініці, 20 наукових працівників і викладачів. Серед останніх – 14 кандидатів та 1 доктор медичних наук. Наукові напрямки, які розроблялись на кафедрі, стосувалися найбільш різноманітних проблем інфекційної патології. Особлива увага приділялась кишковим інфекціям. Патології черевного тифу і вивченню імунобіологічних реакцій була присвячена докторська дисертація Брауде І.Р. (1940), кандидатська дисертація Данціг Б.А. («Клинико-серологические параллели при брюшнотифозных заболеваниях», 1950), Мацієвського В.О. («Динамика комплементарного титра крови при инфекционных болезнях и её клиническое значение», 1941). У цьому ж напрямку працювали Айзенштейн Д.М., Фланчик С.І. – їх роботи були присвячені вивченню дизентерії. Цій же проблемі були присвячені і роботи І.Р. Брауде «Дизентерия острая и хроническая» (1947), «Проблема дизентерии с точки зрения клинико-эпидемиологической» (1948) тощо. Ряд досліджень, у тому числі кандидатські

дисертації, були присвячені вивченню імунно-патологічних реакцій при різних інфекційних захворюваннях, змін картини крові та змін з боку кісткового мозку. Так, М.Я. Шендеровичем (1937) написана «Клиника и патология агранулоцитоза», Гурвичем В.Н. (1945) – «Миелограмма при некоторых инфекциях», Ліневською Т.А. (1944) – «Ретикулоцитоз при некоторых инфекциях». Значна частина наукових досліджень, які проводились на кафедрі в ці роки, була присвячена вивченню тифів (монографія І.Р. Брауде «Возвратный тиф», 1946 р., та його наукові праці «К дифференциальной диагностике лихорадочных состояний (грипп и сыпной тиф)», 1946 р., а також роботи Г.О. Фрідмана «Возвратный тиф у детей», 1946 р., та «Сыпной тиф у детей», 1948 р.). Вивчалась і розроблялася терапевтична тактика при різних інфекційних захворюваннях, що знайшло відображення у дисертаційних роботах Комма С.П. («Стрептоцидотерапия некоторых инфекций», 1940 р.), Бутенко Т.Г. («Клиника и терапия затяжно-хронических форм дизентерии и санация бациллоносителей», 1955 р.), Борзих П.Л. («Особенности течения пневмоний в условиях лечения сульфаниламидами и пенициллином», 1958 р.), а також у ряді статей І.Р. Брауде («Классификация малярийных заболеваний и опыт построения индивидуального плана лечения малярии», 1946 р.), С.П. Комма («Пенициллинотерапия при некоторых септических инфекциях», 1950 р.), В.Н. Гурвича («Клиника и лечение туляремии», 1948 р.).

У 50-ті роки були захищені кандидатські дисертації, в яких у світлі вчення І.П. Павлова вивчались деякі клініко-неврологічні синдроми при черевному тифі (Юрова Л.Г., 1952 р.) і пневмоніях (Агеєва М.Х., 1954 р.), проводився аналіз динаміки шкірних і сухожильних рефлексів, а також вегетативних реакцій залежно від тяжкості захворювання. Загальним питанням інфекційної патології присвячені роботи І.Р. Брауде «Лечение инфекционных болезней» (глава у посібнику «Медицинский справочник», 1946 р.), «Принципы классификации инфекционных заболеваний» (посібник для лікарів, 1949 р.) тощо. При всій різноманітності перелічених вище робіт загальними для них були патогенетична спрямованість і розгляд інфекцій з імунологічних позицій.

Велика увага приділялась вивченню клінічних особливостей перебігу інфекційних захворювань, веденню хворих, відпрацюванню лікарської тактики. Клінічні обходи, які проводив І.Р. Брауде, були школою майстерності для студентів, співробітників кафедри та лікарів відділень. Блискучі лекторські

здібності забезпечили І.Р. Брауде заслужений авторитет серед колег та широкої громадськості як у Харкові, так і в країні. Наукові знання та ерудиція, високі лікарські якості, глибока пошана до співробітників від асистента до санітарки, поєднані з високою вимогливістю до виконання їх професійних обов'язків, також були притаманні І.Р. Брауде. Він багато зробив для інфекційної служби у місті. Завдяки його зусиллям у 1953 р. на базі інфекційних бараків 2-ї лікарні була створена інфекційна клінічна лікарня № 22.

І.Р. Брауде проводив багатогранну громадську роботу в місті та інституті. Він був членом ЦК Медсантряду, головою лікарської секції УРСР, членом Вченої ради Міністерства охорони здоров'я УРСР, членом правління Харківського медичного наукового товариства, заступником голови правління Українського товариства мікробіологів, інфекціоністів та епідеміологів і членом правління Всесоюзного товариства.

Помер І.Р. Брауде 30 квітня 1958 р., у зв'язку з ускладненням у післяопераційний період.

У період з 1958 по 1963 рр. обов'язки завідувача кафедри виконував доцент Григорій Олександрович Фрідман, 1896 р.н. У довоєнні роки він працював на кафедрі асистентом, а потім – доцентом. Під час Великої Вітчизняної війни служив у шпиталях Радянської Армії на Карельському, 1-му Білоруському фронтах. Був демобілізований з армії у зв'язку з захворюванням на туберкульоз легенів. У післявоєнні роки продовжував працювати доцентом кафедри. Під керівництвом Г.О. Фрідмана був здійснений захист 3-х кандидатських дисертацій, дві з яких були присвячені подальшому вивченню гострих кишкових інфекцій (Г.М. Парафейник «Сравнительная клиническая характеристика сальмонеллезов и острой дизентерии», 1962; Ю.Н. Борзов «Применение дизентерийной вакцины в комплексном лечении больных острой дизентерией», 1964). Кандидатська дисертація аспіранта Ю.О. Кричевського була присвячена вивченню особливостей патології деяких інфекційних захворювань за даними біохімічних досліджень, зокрема, вивченню білків сироватки крові (1964). Після закінчення аспірантури Ю.О. Кричевський працював на посаді начмеду клініки, проявив себе як клініцист високої кваліфікації; працював завідувачем кафедри інфекційних захворювань українського інституту вдосконалення лікарів. Користувався широкою популярністю як у місті, так і в області.

У зв'язку з погіршенням стану здоров'я Г.О. Фрідман в 1963 р. був змушений піти з посади завідувача кафедри, хоча ще деякий час продовжував виконувати обов'язки головного інфекціоніста м. Харкова. Помер Григорій Олександрович у 1968 р.

У вересні 1964 р. кафедрою почав завідувати доктор медичних наук, професор Лисковцев Михайло Михайлович, 1924 р. н., учасник Великої Вітчизняної війни. Під час війни він отримав поранення, у тому числі важку контузію, був удостоєний 5 урядовими нагородами. М.М. Лисковцев закінчив у післявоєнні роки Саратовський медичний інститут, а у 1951 захистив кандидатську дисертацію. З цього часу він почав завідувати кафедрою інфекційних захворювань Новокузнецького інституту удосконалення лікарів. У 1963 р. Михайло Михайлович захистив докторську дисертацію, присвячену проблемі кліщового рикетсіозу Сибіру, і одержав звання професора. На час переходу на кафедру інфекційних хвороб Харківського медичного інституту він мав понад 60 наукових робіт, у тому числі монографію «Клещевой риккетсиоз» (1963). Молодий, енергійний професор з перших днів роботи на кафедрі ХМІ зарекомендував себе як спеціаліст високої кваліфікації і широкої ерудиції, прекрасний лектор, організатор. Він був пунктуальним і працездатним, надзвичайно вимогливим до себе та інших. З його приходом активізується наукова робота на кафедрі, з'являється нова апаратура, в лабораторії розробляються нові біохімічні методики, вперше використовуються методи функціональної діагностики. За 5 років його роботи на кафедрі було заплановано 5 кандидатських дисертацій, з яких 4 були захищені. Це дисертація аспіранта Чуйкова Л.І. «Клиника и патология сердечно-сосудистой системы при пищевых токсикоинфекциях у людей пожилого возраста» (1970), де використовувались електрокардіографічні та балістокардіографічні методи дослідження. Вивченню обміну нуклеїнових кислот у хворих на дизентерію була присвячена дисертаційна робота Кіценко Є.К., а у хворих на бешиху – робота аспіранта Єсипова А.В. (1970). Аспірантом Вандиком В.І. вивчались електроліти крові у хворих на дизентерію. Значна увага приділяється в цей період поліпшенню педагогічного процесу. Практичні заняття будуються за принципом активної курації хворих і частково мають демонстраційний і семінарський характер. З метою підвищення рівня теоретичних і практичних знань студентів VI курсу почали проводитися науково-практичні та

реферативні конференції. Співробітниками кафедри здійснювалася також виховна робота зі студентами-іноземцями, що мешкали в інтернаціональному гуртожитку на вулиці Весніна, 14.

У цей період оновлюється штат кафедри: звільняються у зв'язку з досягненням пенсійного віку Комм С.П., Данціг Н.А., Бутенко Т.Г. Приходять нові співробітники – к. мед. н. Бублій В.П. з Московського інституту інфекційних захворювань і епідеміології, яка стала невдовзі доцентом, а також випускниця Чернівецького інституту – к. мед. н. Белкіна Е.О. (1968); стає доцентом Парафейник Г.І. З 1966 р. починає працювати асистентом Пилипченко В.Ф. Навчання у клінічній ординатурі пройшли в ці роки Ємельяненко Г.М. (надалі працювала завідуючою кишковим відділенням 22-ї лікарні); Головліна Г.М. (яка згодом стала працювати завідуючою відділенням інфекційної лікарні в м. Калужі).

У 1969 р. Лисковцев М.М., при проходженні чергового конкурсу, не обирається на посаду завідуючого кафедрою і їде до м. Перм, де очолює кафедру інфекційних хвороб Пермського медичного інституту. Працював він на цій посаді до самої смерті (1983 р).

З вересня 1969 р. кафедру інфекційних хвороб очолила Тамара Трохимівна Чорна. Т.Т. Чорна народилася в селянській сім'ї на Вінничині. В 1938 р. поступила до Київського медичного інституту, який закінчила в 1942 р. в Челябінську, куди інститут був евакуйований. Після закінчення інституту Т.Т. Чорна була направлена в діючу армію. В резерві медскладу армії одержала звання військового лікаря 3-го рангу, а потім – капітана медичної служби і була направлена на Сталінградський фронт. За роки війни Тамара Трохимівна врятувала життя багатьом пораненим, була відзначена медалями та орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня. Після закінчення війни Т.Т. Чорна працювала епідеміологом, потім – головним лікарем районної санепідемстанції. В 1953 р. Т.Т. Чорна після закінчення клінічної ординатури Київського медичного інституту була призначена асистентом кафедри інфекційних хвороб цього ж інституту, де у 1956 р. захистила кандидатську дисертацію, присвячену імунодіагностиці черевного тифу в умовах антибіотикотерапії. Її вчителями були відомі науковці – Л.В. Громашевський, А.М. Зюков, Б.Я. Падалка, О.Ф. Білібін, К.В. Бунін та інші. В 1968 р. Т.Т. Чорна стає доцентом кафедри, а в 1969 р. обирається на посаду завідувача кафедри інфекційних хвороб

Харківського медичного інституту. Докторська дисертація Т.Т. Чорної, яку вона захистила в 1973 р., присвячена особливостям перебігу інфекційних хвороб в осіб похилого віку. В 1976 р. Тамарі Трохимівні було присвоєне вчене звання професора. Початок роботи Т.Т. Чорної на кафедрі інфекційних хвороб Харківського медичного інституту співпадає зі значною для кафедри подією – переїздом у нове приміщення 22-ї інфекційної лікарні, що розташувалася на вул. Байрона, 160 (нині пр. Героїв Сталінграду). У новій трьохкорпусній міській лікарні на 565 ліжок, побудованій за типовим проектом, кафедра отримала спеціальне приміщення з кабінетами для викладачів, навчальними кімнатами, лабораторією, лекційну аудиторію та, що найголовніше, сучасну клінічну базу, забезпечену мельцерівськими боксами, напівбоксами та іншими службами. Дбаючи про матеріально-технічну базу кафедри, Т.Т. Чорна сприяє придбанню нових меблів, мікроскопів різноманітного призначення, у тому числі й люмінісцентного, та іншої апаратури.

На перших етапах наукові дослідження продовжують напрямом, розроблений проф. Лисковцевим М.М., але поступово впроваджується і нове – функціональні та морфологічні дослідження і етіопатогенетичний напрямок лікування інфекційних хвороб, спочатку переважно кишкових. Після закінчення аспірантури залишається на посаді асистента кафедри Л.І. Чуйков, який виконує функціональні дослідження серцево-судинної системи у хворих на кишкові інфекції; лікування дизентерії препаратами пролонгованої дії (фтазин і левоміцетин у пролонгованій формі) проводить ас. Борзов Ю.М., ас. Белкіна Е.О. вивчає ефективність вітаміну В₁₂ і кокарбоксілази у хворих на вірусний гепатит, ас. Шутак М.І. – кишкові ензими та моторну функцію шлунку та кишок хворих на дизентерію за допомогою гастрографа. У 1970 р. помирає від серцевого нападу ас. Борзов Ю.М., після закінчення аспірантури вибувають з кафедри Єсипова А.В. (у Полтавський стоматологічний інститут) та Куценко Є.К. (на практичну роботу). Кадри кафедри поповнюються через навчання в клінічній ординатурі та аспірантурі. У цей час на кафедрі навчаються клінічні ординатори Аліферов М.І., Головкіна Г.М., Нікітіна Н.О., (1969-1971), Козько В.М. (1973-1974)., з 1974 р.- аспіранти Аль-Шакарчі Хамід Хусейн (Ірак) та Васильєв С.І. Після навчання залишаються працювати асистентами кафедри Нікітіна Н.О. та Козько В.М.

Проф. Чорна Т.Т. і ас. Шутак М.І. вивчали клініко- морфологічні (за

даними біопсії прямої та сигмоподібної кишок) особливості дизентерії. Для одержання біопсійного матеріалу використовували оригінальний пристрій, майже атравматичний порівняно з іншими (автор Т.Т. Чорна). Ас. Козько В.М. використовує морфологічні дослідження кишок як показник ефективності нового препарату евковану (продукт евкаліпту) у хворих на дизентерію; доц. Парафейник Г.М. застосовує імунофлюоресцентний метод для ранньої діагностики дизентерії; планується докторська дисертація доц. Бублій В.П., присвячена біохімічним та імунологічним змінам у хворих на вірусні гепатити.

У цей час увага інфекціоністів прикута до грипу, епідемії якого повторюються майже щорічно і призводять до великої кількості ускладнень. Цей інтерес до проблеми знаходить своє відображення та в роботі кафедри. Ас. Нікітіна Н.О. вивчає цитоморфологічні зміни в циліндричному епітелії дихальних шляхів при грипі та ГРВІ. На кафедрі впроваджується діагностика цих захворювань з початку за методом фарбування акридиновим оранжевим, а потім – імунофлюоресцентним методом. Асп. Васильєв С.І. починає вивчати деякі клінічні особливості та цитоморфологічні зміни циліндричного епітелію і від'їжджає до Норильська на практичну роботу. З 1974 р. впроваджується новий напрямок лікування цих хвороб – метод аерозольтерапії. Аспірант Аль-Шакарчі Х.Х. виконав кандидатську дисертацію на тему «Изучение терапевтической эффективности некоторых антибактериальных препаратов при лечении острых пневмоний методом ингаляционного введения» (1978), ас. Нікітіна Н.О. вивчає ефективність аерозольтерапії комплексом препаратів патогенетичної дії у хворих на грип і ГРВІ. За допомогою Т.Т. Чорної був відкритий кабінет для аерозольного лікування з застосуванням тепловологого та електроаерозолів. Одночасно впроваджуються функціональні методи обстеження – вивчення функції зовнішнього дихання і стану мікроциркуляторного русла за допомогою мікроскопії бульбарної кон'юнктиви. Ці методи були впроваджені у дисертаційних роботах Аль-Шакарчі Х.Х. та у кандидатській дисертації ас. Нікітіної Н.О. «Состояние микроциркуляции и функции внешнего дыхания у больных гриппом и ОРЗ при разных способах введения препаратов патогенетического действия». У ході виконання цих робіт було запропоновано 6 рацпропозицій.

У 1974 р. в клінічній ординатурі навчається Суворова В.П., яка потім стає асистентом кафедри. Працювала вона на цій посаді недовго та у 1977 р.

перейшла на практичну роботу. У 1975 р. навчається у клінічній ординатурі Заблоцька С.І., яка стає асистентом кафедри. У 1975 р. на посаду асистента обирається Мішенін В.А., починає навчатися в аспірантурі Є.А. Бейсембаєв (Казахстан), а у 1977 р. – у клінічній ординатурі – Граділь Г.І., який потім теж обирається на посаду асистента.

Професор Чорна Т.Т. уважно прислухається до усіх новацій в галузі науки. З поширенням інтересу до імунології на кафедрі починають впроваджуватись імунологічні дослідження. Аспірант Бейсембаєв Є.А. виконує дисертаційну роботу «Иммунологические сдвиги в течении острой дизентерии и их значение для выбора методов лечения», яка була захищена у 1982 р. У процесі роботи була оформлена рацпропозиція «К методике определения различных популяций Т-лимфоцитов» та одержано патент на метод «Диагностика дизентерии с помощью лимфоцитотоксического метода на холоде». Імунологічні методи використовувалися у дисертаційній роботі ас. Мішеніна В.А. «Применение хлорофиллипта и левамизола в лечении рожи и использование некоторых иммунологических показателей с целью оценки эффективности» (1987). Препарат хлорофіліпт був створений в науково-дослідному інституті мікробіології та епідеміології в лабораторії професора Надтоки В.С., творча співдружність з якою найбільш відображена в кандидатських дисертаціях ас. Козька В.М. та ас. Мішеніна В.А.

З розвитком технічного прогресу і лазерної техніки на кафедрі розробляється новий напрямок лікування інфекційних хвороб – метод лазеротерапії. Слід відмітити, що впровадження цього методу було непростим, воно натикалось на бюрократичні перешкоди - заборону використання методу з боку місцевих органів охорони здоров'я. Та прагнення до нового й науковий підхід перемогли. Першопроходцем у цьому напрямку була ас. Заблоцька С.І., яка виконувала кандидатську дисертацію на тему «Лечение больных рожей излучением гелий-неонового лазера» (1987), у процесі якої була підтверджена ефективність цього методу за клінічними та морфологічними даними й розроблені методи дозування лазерного опромінення. У процесі використання роботи сформувалася творча співдружність з Українським фізико-технічним інститутом м. Харкова (зав. лабораторією Ткач Ю.В.). У результаті такої співдружності був отриманий патент «Способ лечения рожи» (автори Т.Т. Чорна, С.І. Заблоцька, Г.І. Граділь, Ю.В. Ткач, 1986). Цей же напрямок був

продовжений в кандидатській дисертації ас. Граділя Г.І. «Клинико-иммунологические изменения и нарушения функции внешнего дыхания у больных пневмониями при гриппе и ОРЗ», в якій використовувався метод аерозольтерапії антибіотиками хворих на пневмонію у комбінації з лазерним опроміненням як зони запалення, так і біологічно активних точок. Ас. Меркулова Н.Ф. при виконанні кандидатської дисертації «Патогенетичне обґрунтування лікування на бешиху лазерним випромінюванням в комбінації з антибіотиками» підтвердила ефективність лазеротерапії хворих на бешиху не тільки за клінічними даними, але і за динамікою систем згортання крові та динамікою морфологічних змін у зоні запалення. При цьому виконувались як гістохімічні, так і тонкі електронномікроскопічні методи дослідження.

Останньою ученицею Т.Т. Чорної була О.В. Морозова, яка навчалась у клінічній ординатурі з 1984 р., а потім працювала асистентом кафедри. Вона захистила кандидатську дисертацію та тему «Клинико-бактериологические особенности лечения больных ангиной» (1991), присвячену етіологічній розшифровці ангін і розробці способу лікування антибіотиками у вигляді пінистого аерозолі гентаміцину та показана перспективність такого методу.

У 1980 році в клінічній ординатурі навчалися Милосердова Т.М., яка надалі працювала на посаді асистента кафедри, Брисіна Н.І. (згодом працювала у 22 інфекційній лікарні завідуючою відділенням). Навчалися в клінічній ординатурі і представники інших республік Радянського Союзу – Риспаїва Д.Е. (Киргизія), Ораздурдієв О.Д. (Туркменістан) та Хамітова Г.І. (Узбекистану), а також громадяни інших держав – Бітелем Бертран (Чад) та Файед Хусейн (Палестина). Таким чином продовжувала розвиватися школа інфекціоністів Харківського державного медичного інституту.

Одночасно з науковою роботою на кафедрі удосконалювалася навчально-педагогічна робота. Був введений метод проблемного читання теоретичного курсу інфектології. Лекції забезпечувались сучасними технічними засобами ілюстрації матеріалу. Поповнювалася слайдотека, створювались навчальні кінофільми. Т.Т. Чорна читала лекції з педагогічною майстерністю, чіткою добіркою інформації, клінічними ілюстраціями, тому лекції викликали інтерес до предмету. Частина лекцій читалась доцентом Г.М. Парафейником та іншими – у 1976р. звання доцента отримали Е.О. Белкіна, у 1981 – М.І. Шутак, у 1987 – Чуйков. Деякі теми читались асистентами В.М. Козьком і Н.О. Нікітіною.

Кожний з них вносив щось своє – емоційність або стриманість і чіткість основних тез, але в цілому лекції були витримані в єдиному методичному стилі.

При проведенні практичних занять основна увага приділялася надбанню студентами практичних навичок. Для покращення якості теоретичного контролю вводилися машинні та безмашинні методи. Були складені контрольні питання до кожної теми. Широко використовувалось розв'язування ситуаційних задач. На практичних заняттях велика увага приділялась самостійній роботі студентів над вивченням мікропрепаратів різних збудників інфекцій, ілюструвався метод імунофлюорисцентної діагностики грипу та ГРВЗ. Значною допомогою у засвоєнні матеріалу були складені В.Ф. Пилипченком «Графи логічної структури» основних інфекційних захворювань. Для студентів 6-го курсу викладання велось за синдромальним принципом. Для більш якісного засвоєння ними матеріалу були складені методичні розробки з диференційної діагностики інфекційних захворювань за синдромальним принципом (всього 22). В цій роботі взяли участь майже всі викладачі кафедри.

Велика увага приділялась вивченню тропічних інфекцій студентами-іноземцями. Досвід роботи в країнах з жарким кліматом мали доцент Г.М. Парафейнік (працював у Гані), асистенти В.Ф. Пилипченко та Л.І. Чуйков (працювали в Алжирі), що робило викладання більш прийнятним для студентів. Для ілюстрації занять використовувались ілюстративні планшети, діафільми з деяких тропічних хвороб, набори мікропрепаратів, які накопичувались на кафедрі. Достатня клінічна база дозволяла демонструвати на заняттях клінічні приклади. Студенти-іноземці завжди тягнулись до кафедри, брали участь у реферативних і науково-практичних конференціях, працювали у студентському науковому гуртку. Вже у перший рік роботи Т.Т. Чорної на кафедрі була проведена перша наукова студентська конференція з тропічних інфекцій (1970), яка потім стала традиційною, проходила щорічно в плані роботи СНТ. Роботи деяких гуртківців були представлені на республіканських конкурсах.

Активно велась робота СНТ і з вітчизняними студентами. Багато гуртківців зв'язали свою подальшу долю з роботою у галузі інфектології. З студентів-гуртківців формувались і наукові кадри. Гурток відвідували і студенти, які мріяли про іншу спеціальність, бо робота в ньому, особливо клінічні розбори хворих, надавала неоціненну можливість придбання

практичного досвіду.

Велику увагу колектив кафедри приділяв виховній роботі. Ця робота відбувалася постійно – при читанні лекцій, проведенні практичних занять, клінічних розборах, у підшефних кімнатах гуртожитку. Особливо цікавими та емоційними були вечори, на яких виступали Т.Т. Чорна та Е.О. Белкіна. Традиційними були зустрічі зі студентами, присвячені Дню Перемоги, на яких згадували про бойові дії проф. Т.Т. Чорна та доц. Г.М. Парафейнік.

Лікувальна робота та допомога практичним закладам охорони здоров'я завжди займала значне місце в роботі кафедри. Проф. Т.Т. Чорна була клініцистом з великої літери і любов до хворих зуміла передати своїм учням – як викладачам, так і співробітникам клініки. Т.Т. Чорна була завжди готова надати консультативну допомогу. Не одну ніч вона провела біля ліжка хворого, вирішуючи складні діагностичні завдання. У лікарні на той час панувала творча обстановка, висока вимогливість до лікарів з постійним аналізом лікарських помилок як на нарадах, так і на науково-практичних конференціях. Підтримувалось таке ставлення до лікувальної роботи й адміністрацією лікарні, яку очолювали талановитий діяч охорони здоров'я – головний лікар Т.І. Шапошнікова і прекрасний клініцист та вчений начмед Ю.О. Кричевський. У зв'язку з цим на той час 22-га інфекційна лікарня значно виділялась за якістю лікувально-діагностичної служби серед інших лікувальних закладів міста.

У 1973 р. відбулося об'єднання 22-ої інфекційної лікарні для дорослих та дитячої інфекційної лікарні № 8 в один лікарняний заклад – 22-у інфекційну клінічну лікарню, яка пропрацювала в такому статусі до 1980 р. У 1980 р. був добудований новий лікарняний корпус, куди за рішенням міського відділу охорони здоров'я була переведена лікарня для дорослих, а старий корпус залишився за дитячою лікарнею № 8, яка знову набула статусу самостійної. З 1986 р. міська лікарня № 22 стала обласною клінічною інфекційною лікарнею (ОКІЛ).

З 1992 р. у зв'язку з виходом на пенсію Т.Т. Чорної на посаду завідувача кафедри був обраний доцент кафедри Володимир Миколайович Козько. Народився Володимир Миколайович на Далекому Сході в сім'ї військовослужбовця. Перш ніж вступити до вузу, працював робітником на заводі, пройшов дійсну військову службу на флоті. У 1967 р. поступив на лікувальний факультет Харківського медичного інституту. Вчився наполегливо, проявив інтерес до

інфекційної патології і вже з 3-го курсу став членом наукового студентського гуртка кафедри інфекційних хвороб. Ці якості, а також відмінне навчання надали йому право на вступ до клінічної ординатури. З 1974 р. Володимир Миколайович працював асистентом цієї кафедри, а згодом – доцентом. У 1987 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Клинико-иммунологические показатели и состояние слизистой оболочки толстой кишки у больных острыми шигеллёзами» та розпочав роботу над докторською дисертацією. З 1991 р. В.М. Козько очолює кафедру інфекційних хвороб Харківського медичного інституту, а в 1996 р. захистив докторську дисертацію «Компенсаторно-адаптаційні механізми та можливості їх корекції у хворих на дизентерію різного віку». У 1997 р. В.М. Козько отримав вчене звання професора.

Під керівництвом Володимира Миколайовича в науковій роботі кафедри не тільки продовжується вже розроблений напрямок патогенетичного обґрунтування лікування інфекційних хвороб, але й ведеться активний пошук нових шляхів і можливостей розвитку наукових досліджень. Велика увага приділяється вивченню стану компенсаторних механізмів адаптації до інфекційного процесу та удосконаленню медикаментозних і немедикаментозних засобів у лікуванні хвороб, що викликаються бактеріями, вірусами та їх асоціаціями. З цією метою впроваджується вивчення стану клітинних мембран, перекисного окислення ліпідів, антиоксидантної системи, показників ендотоксикозу, широко вивчаються особливості ліпідного обміну у хворих на вірусні гепатити, розширюється спектр імунологічних і морфологічних досліджень. Подальший розвиток знайшли функціональні методи дослідження дихальних шляхів, капіляроскопічні та термографічні методи.

Так, під керівництвом В.М. Козька доцентом Нікітіною Н.О. проводилося вивчення ефективності лікування вітчизняним препаратом для регідратаційної терапії «глюкосоланом» та ентеросорбентами при гострих кишкових захворюваннях. Доцент Чуйков Л.І. проводив імунологічні обстеження у бактеріоносіїв сальмонел та інших бактерій – збудників кишкових інфекцій при лікуванні їх декаметоксином та імуномодуляторами. Асистенти Меркулова Н.Ф., Мішенін В.А. вивчали ефективність лікування бешихи ангіопротекторами, імуномодуляторами та з використанням магнітолазерної терапії. Ці ж препарати (декаметоксин та імуномодулятори) застосовувалися в

лікуванні ангін доцентами Белкіною Е.О. та Шутак М.І. Асистенти Граділь Г.І., Пилипченко В.Ф. продовжували вивчати ефективність антибіотико- та лазеротерапії у хворих на вірусно-бактерійні пневмонії.

Колектив кафедри протягом тривалого періоду плідно співпрацював з Харківським державним науковим центром лікарських засобів (ДНЦЛЗ). Співробітниками кафедри на базі ОКІЛ проводилася клінічна апробація ряду препаратів виробництва ДНЦЛЗ, таких як «БІЕНК» у хворих на кір та гострі вірусні гепатити (доц. Нікітіна Н.О., ас. Граділь Г.І.), «Флавонабол» у хворих на гострі та хронічні кишкові інфекції (доц. Нікітіна Н.О., ас. Граділь Г.І., ас. М'якіна О.І., ас. Андрущенко І.М.) та у хворих на дифтерію (магістр Кацапов Д.В.). На кафедрі впроваджуються нові напрямки наукових досліджень, такі як вивчення клітинних мембран, вивчення показників ендотоксикозу, розширюються імунологічні методи.

З перших років на посаді завідувача кафедри В.М. Козько піклується про кадри. Стають доцентами Нікітіна Н.О. (1994), Меркулова Н.Ф. (1997), Граділь Г.І. (1998). До навчання в аспірантурі вступає Обманкін А.В., якому була запланована дуже актуальна на той час тема кандидатської дисертації «Роль дифтероїдів у клінічному перебігу дифтерії у дорослих» (1994). До теми дифтерії, епідемія якої була поширена на той час в Україні, були залучені й інші співробітники кафедри. Приділялась велика увага таким питанням, як ефективність профілактичної вакцинації, а також ефективність деяких методів лікування (протибифтерійної сироватки, норфлоксацину, флогензиму); питанням ранньої та диференційної діагностики, був присвячений навчально-методичний посібник «Дифтерія у дорослих».

У зв'язку з розширенням спектра наукових досліджень кафедри з 1998 р. змінюється тема НДР – «Вивчення стану компенсаторних механізмів адаптації до інфекційного процесу, патогенетичне обґрунтування застосування і вдосконалення медикаментозних і немедикаментозних засобів в лікуванні хвороб, що викликаються бактеріями, вірусами при гострому та затяжному перебігу (пневмонії, гострі кишкові інфекції, вірусні гепатити, ангіни)». Згідно з обраною темою на кафедрі під керівництвом проф., д.мед.н., Козька В.М. виконано та захищено тринадцять кандидатських дисертаційних робіт (асистентами Бондаренком А.В., Кацаповим Д.В., Морозовою О.В., Красновим М.І., Винокуровою О.М., Ткаченком В.Г., Соломенник Г.О., Бондарем О.Є.,

Мотлоховою О.В., Юрко К.В., Могиленець О.І., Соханем А.В., Копійченко Я.І.), в яких досліджувалися патогенетичні аспекти та нові підходи до лікування кишкових інфекцій (сальмонельозу, асоційованих інфекцій), пневмоній та вірусних гепатитів В і С.

Діяльність кафедри була належним чином оцінена як в університеті, так і на Україні. Професор Козько В.М. був обраний експертом ВАК, яким працював з 1997 по 2005 рр.

У 2005 році доцентом став А.В. Бондаренко, у 2006 р. – М.І. Краснов, у 2007р. – В.А. Мішенін, у 2008 – Д.В. Кацапов, у 2011 – Соломенник Г.О., у 2012 – К.В.Юрко.

У 2010 році заплановані і виконуються кандидатські дисертаційні роботи аспірантами Анциферовою Н.В., та Гавриловим А.В.

У 2012 році запланована дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук Юрко К.В. «Ко-інфекція ВІЛ/НСV: імуногенетичні та метаболічні показники на тлі протівірусної терапії».

У 2012 р. захищена дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему «Клініко-діагностична характеристика бартонельозу» доцентом А.В. Бондаренком (консультант – проф., д. мед. н. В.М. Козько), який з 2013 р. працює на посаді професора кафедри.

Основний напрямок НДР кафедри інфекційних хвороб ХНМУ: дослідження клінічної картини, патогенетичних (імунологічних і метаболічних) показників, методів лабораторної діагностики та лікування хворих на парентеральні вірусні гепатити та ВІЛ-інфекцію, опортуністичні хвороби. Протягом 2010-2012 рр. на кафедрі інфекційних хвороб ХНМУ виконувались дві теми фінансована "Комплексна система ранньої діагностики та моніторингу ВІЛ-інфекції" та ініціативна «Удосконалення діагностики та лікування гемоконтактних вірусних інфекцій (вірусних гепатитів і ВІЛ-інфекції) та опортуністичних захворювань». У 2013-2015 рр. співробітниками кафедри інфекційних хвороб ХНМУ виконуються дві теми: ініціативна – «Удосконалення діагностики та лікування вірусних і бактеріальних інфекцій та їх ускладнень» та «Розробка системи моніторингу метаболічних порушень у хворих на ко-інфекцію ВІЛ/ХГС на тлі протівірусної терапії), яка отримує фінансування за рахунок коштів загального фонду Державного бюджету України.

Кожні два роки колектив кафедри готує та проводить науково-практичні конференції з участю міжнародних спеціалістів. Співробітники кафедри беруть активну участь у з'їздах, пленумах наукового товариства інфекціоністів, конференціях.

На достатньо високому рівні в цей період на кафедрі проводиться і навчально-методична робота. Лекції професора користуються високим інтересом серед студентів, проводяться з педагогічною майстерністю, завжди актуальні, характеризуються високим науковим рівнем. При проведенні практичних занять зберігається принцип їх практичної спрямованості – робота «біля ліжка хворого». Для допомоги студентам на кафедрі складаються методичні розробки, видаються посібники, постійно оновлюється банк ситуаційних задач, тестових завдань до «Крок-2». З 2009 р. ХНМУ перейшов на кредитно-модульну систему навчання, у зв'язку з чим на кафедрі були внесені відповідні зміни до робочих програм. Створені нові методичні вказівки для студентів та методрозробки для викладачів. У співробітництві з іншими кафедрами надруковані 2 монографії, 2 підручники з фармакотерапії, 10 посібників. Постійно оновлюється табличний фонд та інші демонстративні матеріали. Для оптимізації навчання студентів на кафедрі використовується рейтингова система оцінки знань студентів. Для покращення навчального процесу на кафедрі створено комп'ютерний клас з використанням сучасних програм тестування.

З 1994 р. на кафедрі відновила підготовка лікарів-інтернів за спеціальністю «Інфекційні хвороби». Очолювали цю роботу доц. Нікітіна Н.О., доц. Белкіна Е.О., доц. Граділь Г.І. Навчання в інтернатурі було забезпечене підготовкою методичних розробок і проводилось у тісному співробітництві з керівниками заочного навчання (лікарями ОКІЛ). Зараз відповідає за роботу з інтернами доц. Соломенник Г.О. Деякі випускники інтернатури продовжили своє навчання в магістратурі, клінічній ординатурі й на даний час є аспірантами кафедри інфекційних хвороб. На кафедрі проводяться заняття з лікарями-курсантами циклів підвищення кваліфікації (спеціалізація, тематичне удосконалення, тощо) та цикли практичних занять з інфекційних хвороб з лікарями інших спеціальностей (сімейними лікарями, невропатологами, хірургами, акушерами-гінекологами).

Колектив кафедри виконує значну лікувально-консультативну роботу в

базових відділеннях ОКІЛ. Співробітники кафедри здійснюють консультації в обласній клінічній лікарні м. Харкова та інших стаціонарах міста та області, проводять консультативну роботу в КІЗах закріплених за ними поліклінік, несуть чергування по сан авіації; регулярно виступають на «Днях спеціаліста», по радіо, телебаченню.

Виховна робота серед студентів проводиться як на лекціях, практичних заняттях, так і в гуртожитках, особлива увага приділяється інтернаціональній роботі.

Таким чином, під керівництвом професора Козька В.М. захищено 14 дисертаційних робіт, в тому числі 1 докторська, видано 2 монографії, близько 30 посібників, більше 25 патентів на винахід та корисну модель. Підготовлено до друку 2 посібника «Медична паразитологія», «Клінічне медсестринство» для студентів, надруковані розділи «ВІЛ-інфекція. СНІД-асоційовані інфекції та інвазії», «Сепсис» у складі національного підручника з інфекційних хвороб.

Колектив кафедри, який очолює професор Козько В.М., продовжує плідно працювати над актуальними науковими проблемами інфектології, вирішує питання оптимізації навчального процесу, готує молоді кадри та впроваджує нові методи діагностики та лікування інфекційних хвороб.